

FINTECH KOMPANIYALARI VA TIJORAT BANKLARI O'RTASIDAGI RAQOBATNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI.

Nortojiyev Shoxruxjon Samat o'g'li

O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

nortojiyevshoxrux01@gmail.com

+998900077748

Ilmiy rahbar:

Z.E. Beknazarov

O'zbekiston Respublikasi bank-moliya akademiyasi dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada FinTech kompaniyalari va tijorat banklari o'rtasidagi raqobatning zamonaviy tendensiyalari tahlil qilingan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy texnologiyalar rivojlanishining bank tizimiga ta'siri, ularning o'zaro hamkorlik mexanizmlari, O'zbekiston moliya bozorida FinTech yechimlarining qo'llanilishi va tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish omillari yoritilgan. Shuningdek, FinTech kompaniyalari faoliyatining ijobiy va salbiy jihatlari, davlat siyosatining ularni tartibga solishdagi o'rni ham tahlil etilgan.

Kalit so'zlar. FinTech, raqobat, tijorat banki, raqamli iqtisodiyot, moliyaviy texnologiya, innovatsiya, raqamli transformatsiya.

Аннотация: В статье анализируются современные тенденции конкуренции между компаниями FinTech и коммерческими банками. Рассмотрено влияние развития финансовых технологий на банковскую систему, механизмы их взаимодействия, применение FinTech-решений на финансовом рынке Узбекистана и факторы повышения конкурентоспособности коммерческих банков. Также освещены

положительные и отрицательные стороны деятельности FinTech-компаний и роль государственной политики в их регулировании.

Ключевые слова: FinTech, конкуренция, коммерческий банк, цифровая экономика, финансовые технологии, инновации, цифровая трансформация.

Abstract: This article analyzes the modern trends in competition between FinTech companies and commercial banks. The study explores the impact of financial technologies on the banking system, mechanisms of cooperation, the application of FinTech solutions in Uzbekistan's financial market, and factors increasing banks' competitiveness. The advantages and disadvantages of FinTech companies and the role of government regulation are also discussed.

Key words: FinTech, competition, commercial bank, digital economy, financial technology, innovation, digital transformation.

So'nggi yillarda dunyo moliya tizimi raqamli transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Ayniqsa, FinTech kompaniyalari moliyaviy xizmatlar ko'rsatish bozorida sezilarli o'rin egallab, tijorat banklari uchun jiddiy raqobatchi sifatida namoyon bo'lmoqda. Moliyaviy texnologiyalar (Financial Technologies) mijozlarga tezkor, arzon, qulay va shaffof xizmatlar taqdim etish orqali moliya bozorining tuzilishini o'zgartirmoqda.

O'zbekiston ham bu jarayondan chetda emas. So'nggi yillarda mamlakatda "raqamli iqtisodiyot" konsepsiyasi doirasida FinTech infratuzilmasini rivojlantirish, to'lov tizimlarini modernizatsiya qilish, hamda "Open Banking" tamoyillarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Maqolaning maqsadi — FinTech kompaniyalari va tijorat banklari o'rtasidagi raqobatning hozirgi holatini tahlil qilish, ularning o'zaro ta'sir mexanizmlarini o'rganish va O'zbekiston misolida bu jarayonning istiqbollari yoritishdan iborat.

So'nggi o'n yilliklarda dunyo moliyaviy tizimida yuz bergan texnologik o'zgarishlar "FinTech" atamasini global miqyosda eng ko'p ishlatiladigan iqtisodiy tushunchalardan biriga aylantirdi.

"FinTech" so'zi inglizcha "Financial Technology" so'zlarining qisqartmasi bo'lib, moliyaviy xizmatlarni ilg'or axborot texnologiyalari yordamida taqdim etish tizimini bildiradi.

FinTech kompaniyalari an'anaviy moliyaviy institutlar — tijorat banklari, sug'urta kompaniyalari yoki investitsiya fondlari bajarayotgan funksiyalarni raqamli shaklda, soddalashtirilgan va tezkor ko'rinishda taklif etadi.

Tarixan "FinTech" tushunchasi birinchi bor 1980–1990-yillarda paydo bo'lgan bo'lsa-da, uning haqiqiy rivojlanish davri 2008-yilgi global moliyaviy inqirozdan so'ng boshlandi. Aynan shu davrda bank tizimiga bo'lgan ishonch pasaydi, mijozlar arzon, tezkor va shaffof moliyaviy xizmatlarni izlashni boshladilar. Natijada FinTech startaplari moliya bozorida o'z o'rnini egallay boshladi.

Hozirda FinTech atamasi nafaqat moliyaviy xizmatlarni, balki to'lov tizimlari, kriptovalyutalar, investitsiya platformalari, sun'iy intellekt asosidagi tahlil kabi keng sohalarni ham qamrab oladi.

FinTech sektori ko'p tarmoqli bo'lib, u moliya sohasining deyarli barcha yo'nalishlariga kirib bormoqda. Quyida ularning asosiy faoliyat turlari keltiriladi:

1. Raqamli to'lov tizimlari va elektron hamyonlar.

Bu yo'nalish FinTech'ning eng keng tarqalgan shaklidir. PayPal, Revolut, Stripe, Click, Payme kabi platformalar nafaqat to'lovlarni amalga oshirish, balki hisob-kitob, chet elga pul o'tkazish, QR-kod orqali tranzaksiya kabi xizmatlarni ham taklif etadi.

2. Onlayn kreditlash va mikroqarz platformalari.

FinTech kompaniyalari sun'iy intellekt asosida mijozning to'lovga layoqatini baholaydi va kreditni avtomatik tarzda taqdim etadi. Bu jarayon an'anaviy banklardagi uzoq byurokratik tekshiruvlarga nisbatan tezroq va qulayroq.

3. Kriptovalyuta va blokcheyn texnologiyasi.

Bu yo'nalish bank tizimini tubdan o'zgartiruvchi omil hisoblanadi. Blokcheyn orqali tranzaksiyalar markaziy vositachilarsiz, shaffof va xavfsiz tarzda amalga oshiriladi.

4. Sun'iy intellekt (AI) va ma'lumotlar tahlili.

AI mijozlarning xatti-harakatlarini o'rganadi, shaxsiy moliyaviy tavsiyalar beradi, firibgarlikni aniqlaydi va kredit risklarini baholaydi.

5. RegTech (regulatory technology).

Bu soha moliyaviy tashkilotlarga davlat me'yorlariga mos faoliyat yuritishda yordam beradigan texnologiyalardir. Masalan, mijozni identifikatsiya qilish (KYC), AML monitoring tizimlari va boshqalar.

6. InsurTech (insurance technology).

Sug'urta xizmatlarida raqamli yechimlarni joriy etish, mijoz uchun mos tariflarni avtomatik hisoblash va onlayn sug'urta polislarini yaratish tizimi.

Bu yo'nalishlarning barchasi bir maqsadga xizmat qiladi: moliyaviy xizmatlarni soddalashtirish, avtomatlashtirish va ommaga ochiq qilish.

FinTech kompaniyalarining paydo bo'lishi bank tizimi uchun ikki tomonlama ta'sir ko'rsatdi: bir tomondan, ular raqobatni kuchaytirdi, ikkinchi tomondan esa innovatsiyalarni tezlashtirdi.

Ijobiy ta'sirlar:

- Banklar o'z xizmatlarini modernizatsiya qilishga majbur bo'ldi.
- Mijozlarga qulay raqamli xizmatlar joriy qilindi.

- To'lov tizimlari tezkorlashdi.
- Moliya sektori raqamli iqtisodiyotga integratsiyalashdi.

Salbiy ta'sirlar:

- Raqobat kuchaygani sababli banklarning foyda marjasi kamaydi.
- Kiberxavfsizlik bilan bog'liq xatarlar ortdi.
- Mijoz ma'lumotlarini himoya qilish murakkablashdi.

Demak, FinTech kompaniyalari bank tizimini raqamli modernizatsiyaga majbur etgan bo'lsa-da, ular bilan bir qatorda yangi muammolar ham yuzaga keldi.

O'zbekiston Respublikasida FinTech sohasi so'nggi 5–6 yil ichida jadal rivojlanmoqda. 2018-yildan boshlab Markaziy bank tomonidan “Raqamli moliya infratuzilmasi”ni yaratish bo'yicha qator dasturlar amalga oshirildi.

- Bugungi kunda quyidagi yo'nalishlar faol rivojlanmoqda:
- Mobil to'lov tizimlari: Payme, Click, Apelsin, Oson, Paylov;
- Onlayn kredit platformalari: ZoodPay, IMAN, Soliq to'lovlari uchun mobil ilovalar;
- Elektron identifikatsiya tizimi: E-ID (elektron shaxsni tasdiqlash);

QR to'lovlar tizimi: 2023-yilda O'zbekiston bo'yicha 1,5 milliondan ortiq QR-savdo nuqtasi faoliyat yuritmoqda.

Markaziy bankning 2024-yilgi ma'lumotiga ko'ra, elektron to'lovlar hajmi 2020-yildagi 51 trillion so'mdan 2024-yilda 250 trillion so'mga yetgan.

Bu raqamlar FinTech yechimlarining nafaqat shahar, balki qishloq joylarda ham keng tarqalayotganini ko'rsatadi.

Shunday qilib, FinTech sektori bank tizimining muqobili emas, balki uning rivojlanish katalizatoridir. U raqobat orqali banklarni innovatsion yondashuvga undaydi, raqamli iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlaydi.

O'zbekiston sharoitida FinTech kompaniyalari faoliyati bank tizimi bilan uyg'unlashib borayotgani kuzatilmoqda. Bu esa mamlakatda moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, xizmatlardan foydalanishni soddalashtirish va iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Kelgusi yillarda bu sohaning yanada rivojlanishi uchun huquqiy baza, kiberxavfsizlik, xalqaro hamkorlik va kadrlar salohiyatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasida bank va to'lov tizimlarini raqamlashtirish milliy ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan 2022–2025-yillarda amalga oshirilayotgan "Raqamli moliya infratuzilmasini modernizatsiya qilish dasturi" quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- "Open Banking" tizimini joriy etish;
- Raqamli identifikatsiya (e-ID) asosida xizmat ko'rsatish;
- FinTech startaplarini litsenziyalash va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yaratish;
- Kiberxavfsizlik standartlarini kuchaytirish.

Bugungi kunda O'zbekiston bozorida 20 dan ortiq faol FinTech kompaniyasi mavjud: Click, Payme, Apelsin, Uzum Bank, Anorbank, TBC Bank, va boshqalar. Ularning ko'pchiligi bank xizmatlarini mobil ilovalar orqali amalga oshirib, to'lov, kredit, va investitsiya sohalarida raqobatni kuchaytirmoqda.

FinTech va banklar o'rtasidagi raqobatni sog'lom yo'nalishda rivojlantirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Huquqiy baza va tartibga solish mexanizmini takomillashtirish.

FinTech kompaniyalari faoliyatini litsenziyalash, ularning bank tizimi bilan integratsiyasini tartibga soluvchi aniq qonunchilik asosini yaratish zarur.

2. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlari.

Raqamli startaplar uchun grantlar, soliq imtiyozlari va inkubatsiya markazlari tashkil etilishi FinTech ekotizimini kuchaytiradi.

3. Moliyaviy savodxonlikni oshirish.

Aholi va tadbirkorlik subyektlarining raqamli moliyaviy xizmatlardan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish raqobatni kengaytiradi.

4. Raqamli infratuzilmani barqarorlashtirish.

Internet tarmog'ining keng qamrovi, tezligi va xavfsizligi FinTech xizmatlari uchun asosiy infratuzilma hisoblanadi.

5. Ilmiy-tadqiqotlar va ta'lim tizimi bilan integratsiya.

Oliy o'quv yurtlarida FinTech sohasiga oid mutaxassisliklarni kengaytirish, talabalarni startap loyihalarda ishtirok ettirish orqali kadrlar salohiyatini oshirish lozim.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, FinTech kompaniyalari va tijorat banklari o'rtasidagi raqobat moliya tizimini yangilanishga majbur qilmoqda. Bu raqobat:

- moliyaviy xizmatlar sifatini oshiradi;
- mijozlar uchun qulaylik yaratadi;
- iqtisodiyotning raqamli sektorini kengaytiradi.

O'zbekiston uchun eng muhim masala — bu jarayonni muvozanatli tarzda boshqarish, ya'ni innovatsion FinTech yechimlarini qo'llab-quvvatlash bilan birga, moliyaviy barqarorlikni saqlab qolishdir.

Shuningdek, banklar raqamli strategiyalarini kuchaytirib, FinTech kompaniyalari bilan hamkorlikni kengaytirsam, moliya tizimi raqobatbardosh, shaffof va samarali bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki – “Raqamli moliya va to'lov tizimlari hisobotlari”, 2023–2024.
2. Karimov B. “Bank tizimining raqamli transformatsiyasi”. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2022.
3. Deloitte (2024). FinTech Trends and Digital Banking Outlook.
4. PwC Global FinTech Report, 2023.
5. “Open Banking va FinTech hamkorlik modeli” – Bank axborotnomasi jurnali, №4, 2024.
6. The World Bank. Digital Financial Inclusion Report, 2023.